

VODIČ

KROZ POSTUPKE
ZA ZAŠTITU PRAVA ŽRTAVA
RODNO ZASNOVANE
DISKRIMINACIJE I NASILJA
PRED NEZAVISNIM TELIMA
U SRBIJI

VDS

VODIČ

KROZ POSTUPKE ZA ZAŠTITU PRAVA ŽRTAVA RODNO ZASNOVANE DISKRIMINACIJE I NASILJA PRED NEZAVISNIM TELIMA U SRBIJI

Beograd, 2019.

*Vodič kroz postupke za zaštitu prava žrtava rodno zasnovane
diskriminacije i nasilja pred nezavisnim telima u Srbiji*

Izdavač:

©Viktimološko društvo Srbije Beograd
Ismeta Mujezinovića 21, Beograd
IGP „Prometej“, Beograd

Za izdavača:

Dr Vesna Nikolić-Ristanović

Priredili:

Dr Sanja Ćopić
Jasmina Nikolić
Bejan Šaćiri
Mirjana Tripković

Kompjuterska obrada teksta i dizajn:

Tatjana Rondović

Štampa:

Prometej, Beograd

ISBN 978-86-87971-86-8

Tiraž: 300

Ova publikacija je nastala u okviru UN Women projekta „*Zaustavljanje nasilja nad ženama: primena normi, promena svesti*“ koji finansira Evropska unija. Stavovi u publikaciji pripadaju isključivo njenim autorima i autorkama i ne predstavljaju nužno stavove UN Women, Ujedinjenih nacija, ili bilo koje druge organizacije pod okriljem Ujedinjenih nacija, kao ni Evropske unije. Tekst nije uređen prema zvaničnim UN Women standardima za publikacije i UN Women ne preuzima odgovornost za eventualne greške.

SADRŽAJ

O VODIČU.....	5
OBJAŠNJENJE OSNOVNIH POJMOVA	
RODNE RAVNOPRAVNOSTI.....	9
POL I ROD.....	9
RODNE ULOGE.....	10
RODNI IDENTITET	11
RODNA RAVNOPRAVNOST	13
DISKRIMINACIJA	13
PRIMERI RODNO ZASNOVANE DISKRIMINACIJE ŽENA U RAZLIČITIM SFERAMA DRUŠTVENOG ŽIVOTA.....	16
RODNO ZASNOVANO NASILJE.....	18
NASILJE U PORODICI	20
FEMICID.....	22
SEKSUALNO NASILJE	23
PROGANJANJE.....	25
TRGOVINA LJUDIMA	26
STEREOTIPI I PREDRASUDE.....	27
POVERENIK ZA ZAŠTITU RAVNOPRAVNOSTI.....	31
ŠTA JE I ŠTA RADI POVERENIK ZA ZAŠTITU RAVNOPRAVNOSTI?	31
KO MOŽE DA PODNESE PRITUŽBU ZBOG DISKRIMINACIJE?	33
KAKO SE OBRATITI POVERENIKU ZA ZAŠTITU RAVNOPRAVNOSTI?	33
KAKO TEČE POSTUPAK KOD POVERENIKA ZA ZAŠTITU RAVNOPRAVNOSTI?	35
ŠTA JE MEDIJACIJA, ODNOSNO POSREDOVANJE?	41
KAKO SE OBRATITI POVERENIKU?	44

ULOGA REPUBLIČKOG I POKRAJINSKOG ZAŠTITNIKA GRAĐANA U ZAŠTITI PRAVA ŽRTAVA RODNO ZASNOVANE DISKRIMINACIJE I NASILJA	47
ZAŠTITNIK GRAĐANA REPUBLIKE SRBIJE	53
ŠTA JE I ŠTA RADI ZAŠTITNIK GRAĐANA?	53
KO MOŽE DA PODNESE PRITUŽBU ZAŠTITNIKU GRAĐANA?	54
KAKO SE PODNOSI PRITUŽBA ZAŠTITNIKU GRAĐANA I ŠTA ONA SADRŽI?	55
KAKO TEČE POSTUPAK KOD ZAŠTITNIKA GRAĐANA?	57
KAKO SE OBRATITI ZAŠTITNIKU GRAĐANA?	59
POKRAJINSKI ZAŠTITNIK GRAĐANA-OMBUDSMAN ...	61
ŠTA JE I ŠTA RADI POKRAJINSKI ZAŠTITNIK GRAĐANA?	61
KO MOŽE DA PODNESE PRITUŽBU POKRAJINSKOM ZAŠTITNIKU GRAĐANA?	61
KAKO SE PODNOSI PRITUŽBA POKRAJINSKOM ZAŠTITNIKU GRAĐANA?	62
KAKO TEČE POSTUPAK KOD POKRAJINSKOG ZAŠTITNIKA GRAĐANA?	63
KAKO SE OBRATITI POKRAJINSKOM ZAŠTITNIKU GRAĐANA?	66
SLUŽBA VDS INFO I PODRŠKA ŽRTVAMA	67
KORIŠĆENA LITERATURA.....	69

O VODIČU

Unapređenje položaja žena i postizanje rodne ravnopravnosti je pitanje ljudskih prava i jedan od ključnih preduslova za uspostavljanje demokratije, vladavine prava, socijalnog mira i pravde. To podrazumeva ravnopravan položaj, tretman i mogućnosti za muškarce i žene u ostvarivanju ljudskih prava u svim sferama društvenog i privatnog života, uključujući zaštitu od svih vidova nasilja.

I pored pozitivnog pomaka tokom proteklih godina, rodna neravnopravnost je još uvek prisutna u Srbiji. Žene u Srbiji su i dalje u nepovoljnijem položaju u odnosu na muškarce u svim oblastima društvenog života. Diskriminacija žena posebno je izražena na tržištu rada, u učešću u odlučivanju, u ekonomskoj sferi i obrazovanju. Uz to, prisutno je i rodno zasnovano nasilje prema ženama, koje je duboko ukorenjeno u rodnoj neravnopravnosti i društvenim normama koje održavaju nejednake odnose moći između muškaraca i žena u društvu.

Rodno zasnovana diskriminacija, odnosno, diskriminacija po osnovu pola i roda se u Srbiji još uvek teško prepoznaje, o njoj se nedovoljno govori, a zaštita u institucionalnim okvirima, iako garantovana pozitivnim propisima, nedovoljno se primenjuje. Polazeći od toga, *Vodič kroz postupke za zaštitu prava žrtava rodno zasnovane diskriminacije i nasilja pred nezavisnim telima u Srbiji* ima dva osnovna cilja: 1) da omogući razumevanje i prepoznavanje situacija u kojima neko može da bude izložen rodno zasnovanoj diskriminaciji, uključujući rodno zasnovano nasilje, ili diskriminaciji po nekom drugom osnovu, i 2)

da pruži informacije o postupcima za zaštitu prava žrtava rodno zasnovane diskriminacije, uključujući rodno zasnovano nasilje pred nezavisnim telima u Srbiji.

Vodič je podeljen na dva dela. U prvom delu su date definicije osnovnih pojmova rodne ravnopravnosti, koji su ilustrovani primerima. To bi trebalo da doprinese podizanju svesti građana i građanki, ali i stručnjaka i stručnjakinja koji dolaze ili mogu da dođu u kontakt sa ženama žrtvama rodno zasnovane diskriminacije i nasilja, o tome šta je rodna ravnopravnost i kada postoji diskriminacija. To je važan preduslov za traženje pomoći i zaštite, ali i pravovremenu i adekvatnu reakciju nadležnih službi.

Drugi deo Vodiča treba da olakša kretanje kroz postupke za zaštitu prava žrtava rodno zasnovane diskriminacije, uključujući rodno zasnovano nasilje pred nezavisnim telima: Poverenikom za zaštitu ravnopravnosti, Zaštitnikom građana Republike Srbije i Pokrajinskim zaštitnikom građana-Ombudsmanom. U ovom delu su date informacije o nadležnostima nezavisnih tela, potom, ko, kada i na koji način može da se obrati ovim telima za zaštitu, a detaljno su opisani tok postupka i mogući ishodi.

Zahvaljujemo se Povereniku za zaštitu ravnopravnosti, Zaštitniku građana Republike Srbije i Pokrajinskom zaštitniku građana-Ombudsmanu i njihovim kolegicama i kolegama iz stručnih službi na vremenu koje su odvojili da pročitaju ovaj vodič i komentarima, sugestijama i primerima koje su nam uputili i učinili da tekst koji se nalazi pred Vama bude razumljiv i ilustrativan i da pomogne u prepoznavanju situacija rodno zasnovane diskriminacije i nasilja i informisanju građana i građanki o načinu na koji mogu da ostvare zaštitu

svojih prava pred ovim nezavisnim telima. Takođe se zahvaljujemo koleginicama iz kancelarije UN Women u Beogradu na korisnim savetima, smernicama i podršci tokom rada na ovom vodiču.

OBJAŠNJENJE OSNOVNIH POJMOVA RODNE RAVNOPRAVNOSTI

U ovom delu Vodiča date su definicije osnovnih pojmova rodne ravnopravnosti. U cilju lakšeg razumevanja, pojmovi su ilustrovani primerima. Primeri koji su dati napisani su na osnovu postojeće literature, primera iz prakse nezavisnih tela, istraživanja i prakse službe za žrtve Viktimološkog društva Srbije – VDS *info i podrška žrtvama*.

POL I ROD

Pol je biološka kategorija koja deli osobe na samo dve kategorije – muškarce i žene – i to prvenstveno na osnovu primarnih polnih karakteristika (genitalija i polnih funkcija), odnosno bioloških razlika u anatomiji između muškaraca i žena i fizioloških razlika (samo žena rađa i doji decu). Polne karakteristike su prirodno date, univerzalne (iste u svim vremenima i istorijskim periodima) i uglavnom trajne.

Primer: Muškarci i žene se razlikuju po svojim ulogama u začeću i rađanju dece (svojim reproduktivnim organima), po svojoj fizičkoj konstituciji (žene imaju razvijene grudi, muškarci imaju razvijeniju mišićnu masu i drugo), po boji glasa i drugim biološkim karakteristikama.

Rod je društveni konstrukt muškosti i ženskosti nasuprot polu kao biološkom konstruktu. Rodni odnosi su naučeni i kao takvi promenljivi nasuprot polnim karakteristikama koje su rođenjem date i, po pravilu, nepromenljive. Oni se u mnogome razlikuju u različitim kulturama i različitim vremenskim periodima.

Primer: Uloge muškaraca i žena u začecu dece su nepromenljive i predstavljaju polne odlike. Međutim, uloge žena i muškaraca u odgajanju i vaspitanju dece su promenljive: nekada su se žene isključivo bavile time, dok se u današnje vreme sve više ove uloge ravnopravno obavljaju.

Važno je uočiti razliku u značenju pojmova pol i rod, ali i njihovu povezanost. Prihvatanje binarnosti pola i roda dovodi do shvatanja tih pojava kao dve suprotstavljene kategorije koje su čvrste i nepromenljive. Takvo stanovište onemogućava rodne slobode i seksualna prava, a podržava i uzrokuje diskriminaciju i nasilje.

RODNE ULOGE

Rodne uloge podrazumevaju društvene uloge, odnosno skup aktivnosti, oblika ponašanja i obaveza koje određena zajednica ima u odnosu na muški i ženski pol. One se uče kroz proces socijalizacije i u interakciji sa drugima, tj. ljudi se rađaju kao pripadnici muškog ili ženskog pola ali se uče da budu dečaci i devojčice, muškarci i žene. Rodne uloge se razlikuju među kulturama, etničkim grupama i socijalnim slojevima. Tri glavne sfere na koje se odnose očekivanja u vezi rodnih

uloga su: rodna podjela rada, rodni odnosi moći i seksualnost.

Primeri rodni uloga:

Muškarac je hranilac i glava porodice.

Žene brinu o deci, a muškarci popravljaju stvari po kući.

Devojčice su nežne i sramežljive, a dečaci hrabri i jaki.

Žene nose suknju, a muškarci pantalone.

Devojčice se igraju lutkama, a dečaci autićima i loptama.

Žene su pasivne i zavisne, a muškarci su sigurni u sebe i agresivni.

RODNI IDENTITET

Rodni identitet je lična percepcija o pripadnosti ili nepripadnosti vlastitom biološkom polu, a nastaje u interakciji pojedinca sa drugim osobama, odnosno društvenim očekivanjima. Na formiranje rodno identiteta utiču i lične želje, stremljenja i sklonosti osobe. Na društvenom planu na rodne identitete utiču ekonomske, političke i kulturološke prilike.

U tradicionalnim balkanskim kulturama, posebno u Crnoj Gori i Albaniji, u porodicama u kojima nije bilo muške dece, jedno žensko dete je preuzimalo ulogu muškarca, tzv. virdžine. To je podrazumevalo da se one brinu o porodici i imanju, da se druže sa muškarcima, da puše i piju u muškom društvu, da se oblače kao muškarci, rade tradicionalno muške poslove, ne udaju se, ne rađaju decu.

Danas postoji niz rodnih identiteta kao što su: transrodne, transseksualne osobe i interseksualne osobe.

Transrodna osoba je ona/onaj čiji rodni identitet nije u skladu sa tradicionalnim rodnom ulogama i normama, odnosno, čiji se rodni identitet razlikuje od biološke karakteristike pola, ali nema želju da svoj pol promeni.

Transpolna osoba ima želju i nameru da promeni svoj pol, kao i osobe koje su preduzele hormonska i fizička prilagođavanja svog tela rodnom identitetu, izražavajući svoj rodni i/ili polni identitet i osećaj sebe.

Interseksualna osoba se rađa sa polnim i reproduktivnim organima koji nisu izričito definisani kao ženski ili muški.

**Prepoznavanje i prihvatanje različitih rodni
identiteta je važno da bi se sprečila
diskriminacija na osnovu roda!**

RODNA RAVNOPRAVNOST

Rodna ravnopravnost podrazumeva jednake mogućnosti, jednaku vidljivost i jednaku zastupljenost žena, muškaraca i ostalih rodni identiteta u svim sferama privatnog i javnog života.

Ali, rodna ravnopravnost, takođe, podrazumeva i pravo na različitost, tj. afirmaciju, pozitivno vrednovanje i podržavanje različitih ponašanja, težnji i potreba muškaraca i žena.

DISKRIMINACIJA

Diskriminacija i diskriminatorsko postupanje označavaju svako neopravdano pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje (isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva) u odnosu na lica ili grupe, kao i na članove njihovih porodica ili njima bliska lica, na otvoren ili prikriven način, a koje se zasniva na rasi, boji kože, precima, državljanstvu, nacionalnoj pripadnosti ili etničkom poreklu, jeziku, verskim ili političkim ubeđenjima, polu, rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji, imovnom stanju, rođenju, genetskim osobenostima, zdravstvenom stanju, invaliditetu, bračnom i porodičnom statusu, osuđivanosti, starosnom dobu, izgledu, članstvu u političkim, sindikalnim i drugim organizacijama i drugim stvarnim, odnosno pretpostavljenim ličnim svojstvima.

Suština diskriminacije je u nejednakom postupanju prema jednakima i u jednakom postupanju prema nejednakima.

Do diskriminacije dolazi kada se prema licu ili grupi lica koja se nalaze u istoj ili sličnoj situaciji sa drugim licima postupa gore (nepovoljnije), i to zbog nekog njihovog ličnog svojstva (npr. u oglasu za posao, koji uspešno može da obavlja svako ko je radno sposoban, traži se lice do 30 godina starosti, čime se isključuju sva lica starija od 30 godina). Do diskriminacije, takođe, dolazi i kada se prema licu ili grupi lica postupa onako kako se postupa i prema drugima, iako se oni, zbog nekog svog ličnog svojstva, nalaze u različitoj poziciji u odnosu na druge (npr. propisano je da je za upis dece u školu potrebno da se podnese izvod iz matične knjige rođenih za dete; ovo pravilo je jednako za sve, ali nejednako (nepovoljnije) pogađa romsku decu, jer mnoga od njih nisu upisana u matične knjige rođenih).

Da bi nejednak tretman predstavljao diskriminaciju, potrebno je da se on zasniva na nekom *ličnom svojstvu*. Drugim rečima, prema licu se nejednako postupa samo i upravo zato što je određene nacionalnosti, veroispovesti, pola, što ima invaliditet i slično. Lice je, dakle, izloženo nejednakom tretmanu upravo zbog tog svog ličnog svojstva, a ne zbog nekih svojih karakternih i drugih ličnih osobina, navika i slično. Isto važi i kada se radi o grupi lica koja povezuje isto lično svojstvo. Lično svojstvo na kojem je diskriminacija zasnovana naziva se „osnov diskriminacije“.

Evo nekih primera diskriminacije po osnovu nekog ličnog svojstva:

Poslodavac daje otkaz ženi koja je ostala trudna.

Nejednako postupanje šalterskih službenika u banci ili pošti prema siromašnijim građanima u odnosu na one koji su boljeg imovnog stanja.

Zaposleni ismevaju kolegu koji je podneo zahtev za korišćenje odsustva sa rada radi nege deteta.

Pripadnica romske nacionalnosti nije dobila posao iako su njeni rezultati na testu najbolji.

Poslodavac je procenio da bi angažovanje Romkinje loše uticalo na poslovanje jer klijenti imaju negativno mišljenje o Romima.

Oglas za posao u kome se traže radnice atraktivnog izgleda ili prijatne spoljašnjosti.

Diskriminacija se može izvršiti na razne načine: nekom licu se, zbog nekog njegovog ličnog svojstva, **uskraćuje** neko pravo koje je drugima dostupno, ili mu se neko pravo **ograničava**, a drugima se priznaje u punom obimu, ili se lice stavlja u nepovoljniji položaj time što se **drugim licima daje prvenstvo, tj. neka privilegija**.

Diskriminacija se može vršiti **činjenjem**, tj. kada se preduzme neka radnja ili donese neki akt (na primer, poslodavac objavi oglas za posao u kome se navede da zapošljava samo žene mlađe od 30 godina) ili **nečinjenjem**, tj. propuštanjem da se učini ono što je zakonska dužnost (na primer, zdravstvena ustanova propusti da obezbedi prilaz osobama koje koriste invalidska kolica).

Rodno zasnovana diskriminacija postoji kada je lice ili grupa lica izložena diskriminaciji po osnovu pola, odnosno roda. Sa rodnom diskriminacijom su povezani i neki drugi pojmovi: seksizam i transfobija.

Seksizam predstavlja ponašanje koje diskriminiše pojedinku/pojedinca na osnovu pola, a zasniva se na verovanju da je jedan od polova inferioran, manje sposoban i manje vredan u odnosu na drugi.

Transfobija je strah, mržnja i diskriminatorski odnos prema osobama čije, stvarno ili percipirano, rodno izražavanje nije u skladu sa polom koji im je pripisan po rođenju.

**Diskriminacija je Ustavom i zakonom
zabranjena i ne sme se tolerisati!**

PRIMERI RODNO ZASNOVANE DISKRIMINACIJE ŽENA U RAZLIČITIM SFERAMA DRUŠTVENOG ŽIVOTA

Žene su slabije zastupljene u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti na svim nivoima!

*Prema podacima iznetim u publikaciji **Žene i muškarci u Srbiji (2017)** žene su slabije zastupljene u Republičkom parlamentu (manje od 40%) i Vladi Republike Srbije; manji je procenat žena na mestu državnih sekretara. Samo 6,6% žena su predsednice opština/gradonačelnice, a 31,2% žena su odbornice u skupštinama opština i gradova.¹*

¹ Republički zavod za statistiku (2017) *Žene i muškarci u Republici Srbiji*. Beograd: Republički zavod za statistiku.

Žene su manje od muškaraca zastupljene na rukovodećim položajima u kompanijama!

Žene se mogu suočiti sa nižim primanjima u odnosu na muške kolege za rad jednake vrednosti, što je posebno izraženo u privatnom sektoru!

Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku žene su u 2014. godini bile manje plaćene od muškaraca za 8,7%. Ovaj podatak svrstava Srbiju među zemlje sa najnižim platnim jazom u Evropi. Ali, ako se zarade posmatraju prema stepenu obrazovanja ili zanimanjima, razlike u zaradama između žena i muškaraca su znatno veće od prosečnog platnog jaza, najčešće u korist muškaraca.²

Primer iz sudske prakse u kome je pravnosnažnom sudskom odlukom potvrđeno da se radilo o diskriminaciji žena na radu: Slučaj se dogodio u jednoj fabrici u Sevojnu. Upravni odbor je doneo odluku po kojoj se radnicima isplaćuje otpremnina po skali koja je različita za žene i muškarce: za muškarce sa 34 godine radnog staža iznos je bio 140 evra po godini staža, a za žene sa istim radnim stažom 90 evra po godini staža.

Žene se mogu suočiti sa nepovoljnijim promenama u svom radno-pravnom statusu samo zbog toga što su žene, na primer, raspoređivanjem na niža radna mesta ili onemogućavanjem napredovanja, stručnog usavrša-

² Republički zavod za statistiku (2017) *Žene i muškarci u Republici Srbiji*. Beograd: Republički zavod za statistiku.

vanja ili izbora u više zvanje nakon povratka sa trudničkog, porodijskog i odsustva sa rada radi nege deteta!

Iz prakse Poverenika za zaštitu ravnopravnosti: Zaposlene su podnele pritužbu protiv poslodavca jer im, usled korišćenja porodijskog odsustva, odnosno odsustva sa rada radi nege deteta, nije omogućeno napredovanje pod jednakim uslovima kao ostalim zaposlenima. Navele su da su tokom 2012. i 2013. godine ocenjene najvišim ocenama, ali u 2014. godini nisu ocenjene zbog korišćenja porodijskog odsustva, zbog čega nisu napredovale u 2015. godini, kada su isto ocenjene najvišom ocenom, jer je poslodavac tumačio da je neophodan uslov za napredovanje da zaposleni budu ocenjeni najvišom ocenom dve godine za redom. Poverenica je diskriminatoru dala preporuku da pravilno primeni propise o napredovanju, tako što će kao uslov za napredovanje uzeti dve uzastopne ocene zaposlenih koje su podnele pritužbu, ne uzimajući u obzir godinu u kojoj nisu ocenjene zbog korišćenja porodijskog odsustva, odnosno odsustva sa rada radi nege deteta. Po preporuci je postupljeno.

RODNO ZASNOVANO NASILJE

Rodno zasnovano nasilje je nasilje koje muškarci vrše prema ženama i devojčicama zbog njihove pripadnosti ženskom polu, odnosno, nasilje koje nesrazmerno pogađa žene i u tesnoj je vezi sa očekivanjima koje patrijarhalno društvo vezuje za muškarce i žene.

Nasilje nad ženama predstavlja manifestaciju istorijski nejednakih odnosa moći između žena i muškaraca.

ca, koji su doveli do dominacije i diskriminacije žena od muškaraca, kao i do sprečavanja napredovanja žena u punoj meri. Nasilje nad ženama je jedan od ključnih mehanizama kojim se žene primoravaju da budu u podređenom položaju u odnosu na muškarce.

Nasilje nad ženama predstavlja kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije žena i podrazumeva sva dela rodno zasnovanog nasilja koja dovode ili mogu da dovedu do: fizičke, seksualne, psihičke, odnosno, finansijske povrede ili patnje za žene, obuhvatajući i pretnje takvim delima, prinudu ili proizvoljno lišavanje slobode, bilo da se to dešava u javnoj sferi ili privatnom životu.

Žene i devojčice su često izložene ozbiljnim oblicima rodno zasnovanog nasilja, poput nasilja u porodici, seksualnog uznemiravanja, silovanja, trgovine ljudima, prinudnog braka, krivičnih dela učinjenih u ime takozvane „časti“ i genitalnog sakaćenja, koji predstavljaju ozbiljno kršenje ljudskih prava žena i devojčica i glavnu prepreku u ostvarivanju jednakosti između žena i muškaraca.

Anketa o nasilju nad ženama u Srbiji, koja je sprovedena 2018. godine na reprezentativnom uzorku žena od 18 do 74 godine koje žive u Srbiji (ukupno 2023 ispitanice), pokazala je veliku učestalost različitih oblika nasilja nad ženama: 62% žena je doživelo neki oblik rodno zasnovanog nasilja nakon svoje 15. godine, 42% je doživelo seksualno uznemiravanje, 22% fizičko i/ili seksualno nasilje u partnerskom odnosu ili van njega, dok je 11% žena imalo iskustvo proganjanja. Takođe, 45% anketiranih žena koje su bile u partnerskom odnosu iskusilo je nasilje od strane partnera nakon svoje 15. godine: 44% njih je doživelo psihičko, 17% fizičko i 5% seksualno partnersko nasilje.³

³ OEBS (2019) *Dobrobit i bezbednost žena, Srbija – osnovni izveštaj*. Beograd: OEBS.

NASILJE U PORODICI

Nasilje u porodici podrazumeva kontinuirano vršenje nasilja prema članu/članici porodice, kojim jedan član porodice ugrožava telesni integritet, duševno zdravlje ili spokojstvo drugog člana porodice.

Nasilje može biti fizičko, psihičko, seksualno, ekonomsko i socijalno, a po pravilu uključuje i razne kontrolne taktike.

Fizičko nasilje podrazumeva namernu upotrebu sile koja može da izazove bol, povredu, invaliditet ili smrt.

Grebanje, guranje, šamaranje, udaranje, davljenje, nanošenje opekotina, gađanje raznim predmetima, vezivanje, zatvaranje, zaključavanje u prostorije, vučenje za noge, udaranje u stomak za vreme trudnoće, izbacivanje iz stana/kuće, posebno noću, po hladnom vremenu, upotreba noža ili pištolja i slično.

Psihičko (emocionalno) nasilje predstavlja narušavanje spokojsva žrtve usled ponašanja, pretnji i primene metoda zastrašivanja.

Ponižavanje žrtve, njeno vređanje, nazivanje pogrdnim imenima, kontrolisanje njenog ponašanja, uskraćivanje informacija, posramljivanje, omalovažavanje, optuživanje da je neverna, da je loša majka, supruga i domaćica, izolacija od prijatelja i porodice (preseljenje u mesto daleko od njene porodice i prijatelja, zabrana da zove ili da se viđa sa porodicom i prijateljima, zabrana da izlazi i slično), pretnje da će povrediti decu ili druga žrtvi draga i bliska lica (roditelje, sestru, brata, prijateljicu), pretnje da ako napusti zajednicu neće dobiti decu, da ih više nikada neće videti i slično.

Ekonomsko nasilje je oblik psihičkog nasilja koje podrazumeva nejednaku dostupnost zajedničkim sredstvima, uskraćivanje ili kontrolisanje pristupa novcu, sprečavanje zapošljavanja ili stručnog napredovanja, uskraćivanje prava na vlasništvo, prisiljavanje da se žena odrekne vlasništva, otuđenje stvari bez saglasnosti žene i slično. Pri tome, bez pristupa finansijskim sredstvima, žene su ekonomski zavisne od nasilnika, što predstavlja najveću prepreku za ženu koja želi da napusti nasilnu vezu.

Žena, koja je niz godina bila izložena ekonomskom nasilju, navela je sledeće: „Suprug mi je branio da radim, branio da raspolazem novcem, uskraćivao pravo odluke o najbanalnijim stvarima. Dobijala sam samo „džeparac“ za koji sam morala da molim i taj iznos se vremenom smanjivao. Govorio mi je da ja i ne mogu da se zaposlim, da je najbolje da se on pobrine za novac i tako me je držao u podređenom i zavisnom položaju.“

Seksualno nasilje predstavlja korišćenje prisilnih seksualnih radnji kojima jedan član porodice dominira, manipuliše, preti i povređuje drugog člana porodice. Ovu vrstu nasilja često istovremeno prati fizičko i psihičko nasilje.

Žena, koja je bila izložena seksualnom nasilju, navela je da se suočavala sa sledećim: „Kada je dolazio kući pijan, muž je tražio da imamo seksualne odnose, tražio od mene da radim svašta, pretio i da će jezik da mi iščupa, optuživao me da sam jalova i hladna. Prisiljavao me je da imamo odnose i kada sam bila preumorna i kada nisam imala snage za tako nešto, kao i kada je on smatrao da treba da ih imamo. Nije poštovao moje želje i raspoloženje.“

Najčešće **predrasude vezane za nasilje u porodici:**

- **Predrasuda:** *Nasilje u porodici je privatna stvar porodice, i niko, pa ni institucije ne treba da se mešaju u probleme porodice.*
 - **Činjenica:** *Nasilje u porodici nije privatna stvar već krivično delo i institucije su dužne da zaštite žrtve nasilja u porodici!*
-
- **Predrasuda:** *Žena je kriva za nasilje koje trpi jer ga je svojim postupcima isprovocirala.*
 - **Činjenica:** *Okrivljivati ženu za preživljeno nasilje znači štititi nasilnika, što nasilniku daje pravo i moć da nastavi sa nasiljem. Za nasilje je isključivo odgovoran nasilnik!*
-
- **Predrasuda:** *Deci je potreban otac, žena treba da ostane sa nasilnikom za dobrobit svoje dece.*
 - **Činjenica:** *Deca koja rastu u situaciji nasilja i sama postaju direktne ili indirektne žrtve!*
-

FEMICID

Femicid je poseban oblik nasilja nad ženama. To je „rodno zasnovano ubistvo“, odnosno namerno ubistvo žene od strane muškarca zato što je žena. U slučaju femicida bitan je pol žrtve, a izvršenje dela je motivisano mržnjom, prezirom, netrpeljivošću prema ženama i osećajem nadmoći muškarca nad ženom. Najrasprostranjeniji oblik femicida je femicid u partnerskoj vezi i porodičnom kontekstu. Kada je u pitanju femicid u partnerskim odnosima, istraživanja pokazuju da su ri-

ziku posebno izložene mlađe žene (do 25 godina), koje su u kritično vreme bile u braku ili partnerskom odnosu, kao i da je femicidu prethodilo nasilje kome je žrtva duži period bila izložena od strane partnera.⁴

U periodu od 2010. do kraja 2016. godine u Srbiji je, prema podacima Mreže Žene protiv nasilja, ubijeno najmanje 225 žena, i to 163 (72,4%) u partnerskom i 62 (27,5%) u porodičnom kontekstu. Drugim rečima, u Srbiji u proseku svake godine oko 33 žene budu žrtve ubistva od strane partnera ili drugog člana porodice.⁵

SEKSUALNO NASILJE

Seksualno nasilje je bilo koji seksualni čin, pokušaj ostvarivanja seksualnog čina, neželjeni seksualni komentar ili predlog usmeren protiv osobe i njene seksualnosti, a koji može učiniti druga osoba bez obzira na odnos sa žrtvom ili situaciju u kojoj se nalaze. Ono predstavlja korišćenje prisilnih seksualnih radnji kojima se dominira, manipuliše, preti i povređuje druga osoba. Ovu vrstu nasilja često prati i fizičko i psihičko nasilje.

⁴ Simeunović-Patić, B., Jovanović, S. (2013) *Žene žrtve ubistva u partnerskom odnosu*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja; Konstantinović-Vilić, S., Petrušić, N., Žunić, N., Vilić, V., Beker, K. Janjić, B., Mirkov, M., Kojić, S. (2019) *Istraživanje društveni i institucionalni odgovor na femicid u Srbiji*, preliminarni rezultati, dostupno na https://www.femplatz.org/library/publications/2019-06_Femicid_-_preliminari_rezultati.pdf, stranici pristupljeno 23.9.2019.

⁵ Lacmanović, V. (2019) Femcid u Srbiji: potraga za podacima, odgovorom institucija i medijska slika, *Annales - Series Historia et Sociologia*, vol. br. 1, str. 39-54.

Seksualno nasilje uključuje različita ponašanja: silovanje, seksualno uznemiravanje, prinuda na gledanje pornografskih filmova, prinuda na prostituciju, nedozvoljene polne radnje, incest, negiranje prava na korišćenje kontraceptivnih sredstava ili drugih metoda zaštite od polno prenosivih bolesti, prisilni pobačaj, prisilna trudnoća i slično.

Najčešće **predrasude vezane za seksualno nasilje:**

- **Predrasuda:** Ponekad je žrtva sama kriva za silovanje.
- **Činjenica:** Žrtva nikada nije kriva bez obzira na način ponašanja, odevanja i slično. Za silovanje je odgovoran isključivo silovatelj!

-
- **Predrasuda:** Najčešće siluju nepoznati muškarci.
 - **Činjenica:** U više od 80% slučajeva žene su silovane od muškarca kog poznaju, od čega 45% čine njihovi aktuelni partneri.

-
- **Predrasuda:** Ne postoji silovanje u braku.
 - **Činjenica:** Žena u braku ne predstavlja vlasništvo muškarca, svaka seksualna radnja protiv ženine volje je nasilje i predstavlja krivično delo!

Seksualno uznemiravanje predstavlja svaki oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog i fizičkog ponašanja seksualne prirode u svrhu povrede dostojanstva osobe, posebno kada se stvara neprijateljska, degradirajuća, ponižavajuća, odnosno uvredljiva atmosfera. Najčešća ponašanja ovog tipa su: nagoveštavanje da će pružanje seksualnih usluga podstaknuti napredovanje u karijeri, fizički kontakt bez odobrenja, zviždanje i dobacivanje i slično.

Devojka je navela da se prilikom razgovora za posao suočila sa sledećom situacijom: „Čovek sa kojim sam razgovarala me je merkao i komentarisao kako sam zgodna. Meni nije bilo prijatno jer sam se pitala da li nešto očekuje od mene. Rekao je da je za butik dobro da ima prodavačicu tako atraktivnog izgleda.“

PROGANJANJE

Proganjanje predstavlja vid kontinuiranog nasilja koje se manifestuje praćenjem, uznemiravanjem i zastrašivanjem i koje ima za cilj da se žrtva ne oseća bezbedno i da joj se nanosi emocionalna patnja. Proganjanje se može vršiti i na društvenim mrežama (sajber proganjanje) putem računara i mobilnog telefona.

Najčešća ponašanja progonitelja su: često zove/uznemirava/ostavlja poruke telefonom, šalje neželjena pisma, E-mail-ove ili poklone, posmatra ili prati žrtvu, pojavljuje se nepozvan u kući ili na radnom mestu žrtve ili preduzima druge radnje u cilju fizičkog približavanja žrtvi protivno njenoj volji, pretil napadom na život, telo ili slobodu žrtve ili njoj bliskog lica, zloupotrebljava podatke o ličnosti žrtve ili njoj bliskog lica radi nuđenja robe ili usluga i drugo.

„Kada sam ostavila muža zvao me je da se vratim, kucao bi mi na prozor, stajao bi kolima ispred moje kuće i uporno pritiskao sirenu. Sačekivao me je ispred firme i hteo da razgovaramo da se vratim kod njega. Slao mi je sms poruke, zvao je i pretio je da će me prebiti ako mu se ne vratim. Stalno me je zvao, vređao me, pretio ubistvom, drao se i govorio da sam mu uništila život, razdvojila ga od deteta. Često

me je telefonom proveravao i da li sam kod kuće, pitao uvek gde sam i sa kim sam išla.“

Najčešće **predrasude vezane za proganjanje:**

- **Predrasuda:** Ako ne dozvolite da vas to potrese, dosadiće im i prestaće.
 - **Činjenica:** Mnogi progonitelji su izuzetno uporni i ne mogu se lako odvratiti, niti ignorisanjem, niti direktnim osporavanjem njihovog ponašanja.
-
- **Predrasuda:** Iako je proganjanje neprijatno, većina progonitelja nije opasna.
 - **Činjenica:** Često je proganjanje uvod u teža krivična dela, poput nanošenja teških telesnih povreda ili ubistva.
-

TRGOVINA LJUDIMA

Trgovina ljudima podrazumeva namamljivanje, prevoz, kupovinu, prodaju, prijem ili držanje u nekom prostoru drugih lica uz upotrebu sile, pretnje, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe ovlašćenja i poverenja, odnosa zavisnosti ili teške situacije u kojoj se ta osoba nalazi, ili zadržavanjem ličnih isprava, davanjem ili primanjem novca ili druge koristi osobi koja ima kontrolu nad drugom osobom. Cilj ovih radnji je eksploatacija žrtve: eksploatacija rada, prinudni rad, vršenje krivičnih dela, prinuda na prostituciju ili druge vrste seksualne eksploatacije, prosjačenje, upotreba u pornografske svrhe, uspostavljanje ropskog ili njemu sličnog odnosa, oduzimanje organa ili dela tela ili korišćenje u oružanim sukobima.

Trgovina ženama i devojčicama predstavlja formu trgovine ljudima koja se vrši u cilju seksualne i radne eksploatacije, prinudnog sklapanja brakova, uključujući maloletničke brakove, kao i usvojenja i prosjačenja (posebno kada su žrtve devojčice).

- **Predrasuda:** *Ako žrtva trgovine ljudima pristane na početne uslove ili je bila upoznata kakav će posao obavljati ili da će biti umešana u prostituciju, onda to nije trgovina ljudima jer to nije bilo protiv njene/njegove volje.*
 - **Činjenica:** *Poznati su mnogi slučajevi da su trgovci poznati žrtvi, i da su čak i bliski članovi porodice. Trgovina ljudima se često krije iza primamljivih oglasa za posao, studiranje, putovanja ili udaju u inostranstvu.*
-

- **Predrasuda:** *Žrtve trgovine ljudima uvek dolaze iz situacija siromaštva ili malih seoskih sredina.*
 - **Činjenica:** *Iako siromaštvo u velikom broju slučajeva može biti faktor u trgovini ljudima, to ne znači da je to osnovni i jedini faktor koji dovodi do trgovine ženama. Žene žrtve trgovine ljudima mogu da budu iz različitih socijalnih slojeva!*
-

STEREOTIPI I PREDRASUDE

Stereotipi su pojednostavljeno, preterano generalizovano i netačno mišljenje da svi pripadnici/pripadnice određene grupe, rase, nacionalnosti, religije i slično, imaju iste osobine i ponašaju se na isti način. Stereotipi mogu biti i pozitivni, ali su najčešće negativni.

Primeri negativnih stereotipa: „Romi su prljavi“, „Žene su brbljive“.

Primeri pozitivnih stereotipa: „Svi Romi lepo sviraju“, „Vidi se da je ovde ženska ruka, sve je sređeno“.

Predrasude su stavovi o pojedinim društvenim grupama koji se ne zasnivaju na poznavanju i ozbiljnom promišljanju, već predstavljaju neutemeljeno i neargumentovano mišljenje. Predrasude obezvređuju određenu društvenu grupu, lako se šire i utiču na formiranje negativnog mišljenja i odnosa prema toj grupi. Predrasude najčešće potiču iz neznanja, vaspitanja, straha, konformizma, želje da se određene društvene grupe zadrže u inferiornom položaju. Na primer:

Romkinje, koje su najčešće višestruko diskriminisane, suočavaju se sa predrasudama zaposlenih u institucijama, kao što je, na primer, verovanje da su prinudni i maloletnički brakovi „deo njihove kulturne tradicije“. To može šteteno da deluje na postupanje zaposlenih, te da ne pruže zaštitu, koju su dužni da pruže.

Mnogo ljudi formira stav prema Romima, a da, pri tome, uopšte nisu stupili u kontakt sa njima.

Većina ljudi ima oformljeno mišljenje o ženama u politici ili o materinstvu, a da, zapravo, nije nikada ozbiljno razmislila o tome kako su ga, i na osnovu čega, formirali.

Rodni stereotipi predstavljaju mišljenje ili uverenje osobe o tome kako bi žene i muškarci trebalo da se

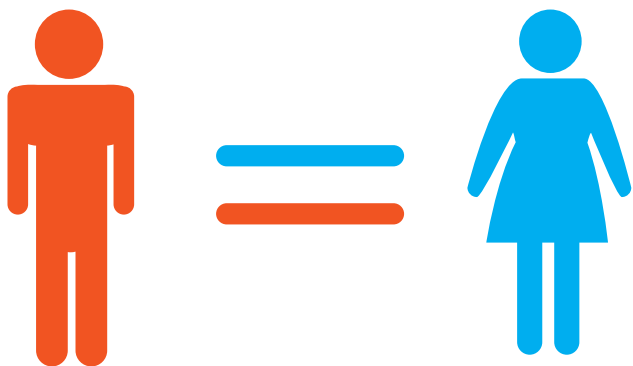
ponašaju, šta bi trebalo da rade, odnosno koje uloge u društvu bi trebalo da imaju. Ovi stereotipi se ne odnose samo na osobine ličnosti, nego i na fizička obeležja i sposobnosti muškaraca i žena.

Najčešći rodni stereotipi su uverenja da **muškarci poseduju instrumentalne osobine** (takmičarske sposobnosti, da su logični, samopouzđani i slično), **a žene ekspresivne osobine** (nežne, svesne tuđih osećanja, saosećajne, lako izražavaju osećanja).

Na primer: Postoje poželjni načini ispoljavanja emocija za muškarce i žene. Na emocionalnost se obično gleda kao na žensku karakteristiku. Prema ovim stereotipima, devojčice plaču, a dečaci negativne emocije „čuvaju u sebi“. Od muškaraca se očekuje da budu jaki, racionalni i da ne pokazuju emocije, dok se ženama u većoj meri „praštaju“ emocije.

Rodne predrasude predstavljaju stavove osobe o prirodi i ulogama žena i muškaraca na osnovu implicitne stereotipne pretpostavke o tome kako žene i muškarci treba da se ponašaju, koje uloge treba da obavljaju u društvu, kako treba vrednovati muški i ženski rad i sl.

Na primer: Podrazumeva se da je izbor nekih škola i slobodnih aktivnosti nepoželjan za određeni pol, kao što je bavljenje baletom za mladiće ili fudbalom za devojke, ili odabir tradicionalno muške srednje škole za devojke. Naročito su izražene rodne predrasude prema ženama te se one suočavaju sa otvorenim ili prikrivenim formama isključivanja, omalovažavanja, uznemiravanja, ponižavanja i nasilja, samo zato što su žene.

POVERENIK ZA ZAŠTITU RAVNOPRAVNOSTI

ŠTA JE I ŠTA RADI POVERENIK ZA ZAŠTITU RAVNOPRAVNOSTI?

Poverenik za zaštitu ravnopravnosti je *samostalan, nezavisan i specijalizovan državni organ*, u čijoj je nadležnosti *zaštita od diskriminacije*, kao i *unapređenje zaštite ravnopravnosti*.

Zadaci ovog državnog organa su:

- Sprečavanje svih vidova, oblika i slučajeva diskriminacije;
- Zaštita ravnopravnosti fizičkih i pravnih lica u svim oblastima društvenih odnosa;
- Nadzor nad primenom propisa o zabrani diskriminacije;
- Unapređivanje ostvarivanja i zaštite ravnopravnosti.

Zaštita od diskriminacije

Poverenik za zaštitu ravnopravnosti je ovlašćen da *sprovodi postupak po pritužbama u slučajevima diskriminacije lica ili grupe lica koje povezuje isto lično svojstvo!*

Poverenik postupa po pritužbi zbog diskriminacije, daje mišljenje o tome da li je bilo diskriminacije i, ako utvrdi da je bilo diskriminacije, preporučuje licu protiv kojeg je podneta pritužba način otklanjanja povrede prava.

Poverenik ***pruža podnosiocu/podnositeljki pritužbe informacije*** o njegovom/njenom pravu i mogućnosti pokretanja sudskog ili drugog postupka zaštite, uključujući i postupak mirjenja. Postupak po pritužbi je opisan niže.

Poverenik ***podnosi tužbe za zaštitu od diskriminacije***. Poverenik podnosi tužbu kad oceni da je slučaj diskriminacije od strateškog značaja i da je potrebno voditi tzv. stratešku parnicu. Poverenik je u sudskom postupku tužilac. ***On ne zastupa diskriminirano lice ili grupu lica, već tužbu podnosi u svoje ime i u javnom interesu, a uz saglasnost i za račun diskriminisanog lica!*** Pisana saglasnost diskriminisanog lica je potrebna ukoliko je diskriminacija izvršena samo prema određenom licu, dok u slučaju diskriminacije grupe lica, Povereniku nije potrebna saglasnost za pokretanje parnice za zaštitu od diskriminacije.

Poverenik je, takođe, ***nadležan da pokreće prekršajni postupak, odnosno podnosi zahtev za pokretanje prekršajnog postupka zbog povrede antidiskriminacionih propisa.***

Unapređenje ravnopravnosti

U cilju unapređenja ravnopravnosti, Poverenik je ovlašćen da: upozorava javnost na najčešće, tipične i teške slučajeve diskriminacije; prati sprovođenje zakona i drugih propisa; inicira donošenje ili izmenu propisa radi sprovođenja i unapređivanja zaštite od diskriminacije i daje mišljenje o odredbama nacрта zakona i drugih propisa koji se tiču zabrane diskriminacije; preporučuje organima javne vlasti i drugim licima mere za ostvarivanje ravnopravnosti.

KO MOŽE DA PODNESE PRITUŽBU ZBOG DISKRIMINACIJE?

Pritužbu zbog diskriminacije može da podnese *svako fizičko* ili *pravno lice* ili *grupa lica* koji smatraju da je u odnosu na njih bilo kojim aktom, radnjom ili propuštanjem, izvršena diskriminacija po bilo kom osnovu (po osnovu pola, rodnog identiteta, imovinskog stanja, nacionalne pripadnosti, seksualne orijentacije, političkog opredeljenja, zdravstvenog stanja i slično).

Pritužbu zbog diskriminacije mogu da podnesu *organizacije koje se bave zaštitom ljudskih prava* i *svako drugo lice*, i to *u ime lica (pojedinaца ili pojedinke) koje smatra da je pretrpelo diskriminaciju, ali samo uz njegovu ili njenu saglasnost*.

Ukoliko je diskriminisana grupa lica, na primer, grupa Romkinja, grupa žena sa invaliditetom i slično, *pritužbu mogu da podnesu organizacije koje se bave zaštitom ljudskih prava u svoje ime*, i to bez saglasnosti lica za koja se smatra da su pretrpela diskriminaciju!

KAKO SE OBRATITI POVERENIKU ZA ZAŠTITU RAVNOPRAVNOSTI?

Povereniku se obraća *podnošenjem pritužbe*.

Pritužba se, po pravilu, podnosi *u pisanoj formi*. Najbolje je da pritužba bude otkucana, ali može da bude napisana i rukom, pri čemu je važno da bude čitko napisana kako bi mogla da se pročita.

Pritužba može da se podnese i:

- putem telefaksa;
- elektronskom poštom;
- usmeno na zapisnik.

**Prilikom podnošenja pritužbe
ne plaća se nikakva taksa ili druga naknada!**

Pritužba mora da sadrži sledeće podatke:

- **Ko je diskriminisan** – potrebno je navesti prema kome je izvršena diskriminacija (na primer, ako je diskriminisan fizičko lice, potrebno je navesti ime i prezime, adresu i kontakt podatke tog lica);
- **Ko je izvršio diskriminaciju** – potrebno je navesti podatke o osobi koja je diskriminaciju izvršila (na primer, ako je to fizičko lice, potrebno je navesti ime i prezime, adresu, kontakt podatke; ako je u pitanju pravno lice, potrebno je navesti naziv firme, sedišta, ime i prezime lica ovlašćenog za zastupanje i kontakt podatke);
- **Opis diskriminatornog postupka** – važno je da se u pritužbi što detaljnije opiše događaj (šta se, kada, na koji način dogodilo, ko je sve bio prisutan i slično; treba navesti lično svojstvo za koje pritužilac/pritužiteljka veruje da je bio osnov diskriminacije; dok nije neophodno da se u pritužbi navede koji oblik diskriminacije je izvršen);
- **Dokaze o pretrpljenoj diskriminaciji** – potrebno je navesti i dostaviti dokazna sredstva koja se mogu upotrebiti u cilju utvrđivanja činjenica u vezi sa aktom diskriminacije (na primer, odluke, isprave, dokumenta, navođenje svedoka i drugo).

Ukoliko je slučaj prijavljen policiji ili javnom tužiocu, ili je pokrenut sudski postupak, to treba navesti u pritužbi!

Pritužba mora da bude potpisana bez obzira na koji se način podnosi!

Poverenik *ne postupa po anonimnim pritužbama!*

Obrazac pritužbe je dostupan na sprskom, albanskom, bugarskom, češkom, engleskom, mađarskom, makedonskom, romskom, rumunskom, rusinskom i slovačkom jeziku na sledećem linku <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/diskriminacija/prituzba-zbog-diskriminacije/>.

Obrazac pritužbe je dostupan i u štampanom obliku u prostorijama Poverenika.

Važno je znati da se za sve dodatne informacije i pravne savete može obratiti *kancelariji za prijem građana/građanki* koja je obrazovana u službi Poverenika! Kontakt podatke kancelarije za prijem građana/građanki možete videti niže.

KAKO TEČE POSTUPAK KOD POVERENIKA ZA ZAŠTITU RAVNOPRAVNOSTI?

Postupak pred Poverenikom za zaštitu ravnopravnosti je *lišen velikih formalnosti, besplatan je i traje 90 dana.*

Kada pritužba stigne u kancelariju Poverenika, ovlašćeno lice u stručnoj službi Poverenika prvo *ispituje da li je Poverenik nadležan da odlučuje o povredi prava na koju se u pritužbi ukazuje.*

Ako se utvrdi da Poverenik nije nadležan: donosi se ***zaključak o odbacivanju pritužbe***. Zaključak se dostavlja podnosiocu/podnositeljki pritužbe, koji/koja se poučava o tome koji je organ nadležan za pružanje pravne zaštite u konkretnom slučaju.

Ako se utvrdi da je Poverenik nadležan: ovlašćeno lice proverava da li pritužba sadrži sve neophodne elemente da bi po njoj moglo da se postupa.

Ukoliko pritužba nema sve elemente, tj. ako je nepotpuna, nerazumljiva ili, na primer, nije potpisana:

- Ovlašćeno lice u Službi poverenika upućuje zahtev podnosiocu/podnositeljki pritužbe da otkloni nedostatke.
- Podnosilac/podnositeljka je dužan/dužna da nedostatke otkloni u roku od 15 dana.
- Podnosilac/podnositeljka dobija jasnu pouku koji su to nedostaci i kako treba da ih otkloni.
- Ukoliko podnosilac/podnositeljka ne otkloni nedostatke u datom roku, ovlašćeno lice u Službi poverenika donosi zaključak o odbacivanju pritužbe, koji se dostavlja podnosiocu/podnositeljki.

Ukoliko pritužba ima sve elemente (podneta je bez nedostataka ili su nedostaci u prethodnom koraku otklonjeni):

- Ispituje se da li eventualno postoje zakonske smetnje koje onemogućavaju da Poverenik sprovede postupak. Poverenik ne postupa po pritužbi u sledećim slučajevima: **a)** kad je po istoj stvari pokrenut postupak pred sudom ili je postupak pred sudom pravnosnažno okončan, **b)** kada je očigledno da nema diskriminacije na koju podnosilac/podnositeljka pritužbe ukazuje, **c)** kada je Poverenik u istoj stvari već postupao, a nisu podneti novi

dokazi, i **d)** kada je zbog proteka vremena od učinjene povrede prava nemoguće postići svrhu postupanja.

- Ako neki od ovih razloga postoji, ***Poverenik donosi zaključak kojim obaveštava podnosioca/podnositeljku pritužbe da neće postupati po pritužbi.***

Ako su ispunjeni svi uslovi za sprovođenje postupka, ***Poverenik ispituje da li postoji mogućnost sprovođenja medijacije.*** Ukoliko je konkretan slučaj pogodan za medijaciju i ukoliko za to postoje zakonski uslovi, stranama se predlaže da prihvate takav način rešavanja spora. Više informacija o postupku medijacije možete videti niže.

Ukoliko nema uslova za sprovođenje medijacije, ***pritužba se u roku od 15 dana od dana njenog prijema dostavlja licu za koje se tvrdi da je izvršilo akt diskriminacije.*** To lice treba da se izjasni o navodima koji su dati u pritužbi u roku od 15 dana. U zahtevu za izjašnjenje se precizira o čemu sve lice treba da se izjasni (na primer, zašto je u konkursu za zaposlenje postavio određeni uslov koji kandidati treba da ispune – da budu mlađi od 30 godina). Pri tome, ovo lice nije dužno da se izjasni. Ali, treba znati da će Poverenik postupati i ako se ovo lice ne izjasni o navodima u pritužbi.

U toku postupka po pritužbi ***utvrđuje se činjenično stanje*** uvidom u podnete dokaze, uzimanjem izjave od podnosioca/podnositeljke pritužbe, lica protiv kojeg je pritužba podneta i, po potrebi, drugih lica, kao i na drugi način.

Ukoliko Poverenik ***utvrdi da je izvršena diskriminacija,*** doneće ***mišljenje*** u roku od 90 dana od podnošenja pritužbe da je došlo do diskriminacije i ***preporučiće*** licu

protiv kojeg je podneta pritužba način otklanjanja povrede prava.

- Mišljenje i preporuke su obrazloženi.
- Mišljenje i preporuke se dostavljaju podnosiocu/podnositeljki pritužbe i licu protiv kojeg je pritužba podneta.
- Diskriminatoru se ostavlja rok od 30 dana da postupi po preporuci, odnosno da otkloni povredu prava i da obavesti Poverenika o preduzetim merama.
- Ukoliko diskriminator ne postupi po preporuci u datom roku, **Poverenik će izreći opomenu i dati mu nov rok od 30 dana za postupanje.** Ova odluka je konačna i protiv nje nije dopuštena žalba.
- Međutim, ako diskriminator ne postupi ni po opomeni, **Poverenik može da obavesti javnost** (putem medija, sajta) da diskriminator nije postupio po preporuci, odnosno opomeni i da nije otklonio povredu prava.
- Poverenik **ne može da kažnjava diskriminatore** ako ne poštuju njegove preporuke, ali ih može ubediti da to čine autoritetom institucije, snagom argumenata i pritiskom javnosti!

Ukoliko Poverenik **utvrdi da nije izvršena diskriminacija**, donosi mišljenje u kojem navodi ovaj svoj stav.

- Mišljenje se daje u pisanom obliku.
- Mišljenje je obrazloženo.
- Mišljenje se dostavlja podnosiocu/podnositeljki pritužbe i licu protiv kojeg je pritužba podneta.

Primeri obraćanja Povereniku za zaštitu ravnopravnosti:

Primer 1: Poverenici za zaštitu ravnopravnosti pritužbom se obratila zaposlena u privrednom društvu zbog premeštaja na niže radno mesto nakon povratka sa odsustva radi posebne nege deteta. U pritužbi je navela da joj je po povratku sa odsustva data ponuda za zaključenje aneksa ugovora o radu za radno mesto koje ne odgovara njenoj stručnoj spremi, niti vrsti posla koji je prethodno obavljala, pod pretnjom otkaza ugovora o radu, kao i da njeno radno mesto nije ukinuto i da su prema pravilniku poslodavca za to radno mesto potrebna tri izvršioca. Istakla je da postoje i druga odgovarajuća radna mesta koja su upražnjena, a koja joj poslodavac nije ponudio, pa ovakvu ponudu vidi kao čin diskriminacije i degradiranja. Nakon sprovedenog postupka, Poverenica je utvrdila da je premeštanjem zaposlene na niže radno mesto na osnovu aneksa ugovora o radu, odmah nakon povratka sa odsustva sa rada radi posebne nege deteta, poslodavac izvršio posrednu diskriminaciju na osnovu pola. Poverenica je uputila preporuku privrednom društvu da preduzme sve potrebne mere u cilju otklanjanja posledica diskriminatornog postupanja prema zaposlenoj.

Primer 2: Mišljenje je doneto u postupku po pritužbi koja je podneta protiv jednog preduzeća iz Beograda. U pritužbi je navedeno da se podnosilac pritužbe prijavio na konkurs ovog preduzeća, raspisanog na sajtu Nacionalne službe za zapošljavanje, za radno mesto „administrativni radnik/radnica“. Kako je u pritužbi dalje navedeno, istog je dana dobio odgovor da „firma traži kandidata isključivo ženskog

pola", te da iz tog razloga prijava koju je podneo neće biti razmatrana. U toku postupka utvrđeno je da je oglas za radno mesto „administrativni radnik/ca" u tom preduzeću postavljen na sajtu Nacionalne službe za zapošljavanje, da se podnosilac pritužbe prijavio na oglas, ali da mu je u elektronskoj prepisci dva puta odgovoreno da traže „isključivo osobu ženskog pola", „ženskog sekretara", te da se izvinjavaju što ne mogu da odgovore na njegovu prijavu. Poverenica za zaštitu ravnopravnosti dala je mišljenje da je ovo preduzeće odgovorom da neće razmatrati prijavu podnosioca pritužbe na oglas za radno mesto „administrativni radnik/ca" jer „traže isključivo osobu ženskog pola" prekršilo odredbe Zakona o zabrani diskriminacije i izvršilo neposrednu diskriminaciju na osnovu pola, u oblasti rada i zapošljavanja. Preduzeću je preporučeno da ubuduće u postupku zapošljavanja obezbedi ravnopravan tretman osoba koje se prijavljuju na konkurs, bez obzira na pol ili bilo koje drugo lično svojstvo lica, da mišljenje i preporuku objavi na oglasnoj tabli ili drugom vidnom mestu u svojim prostorijama, kao i da u okviru obavljanja poslova iz svoje nadležnosti ne krši antidiskriminacione propise. Po ovoj preporuci je postupljeno.

ŠTA JE MEDIJACIJA, ODNOSNO POSREDOVANJE?

Medijacija, odnosno posredovanje je način rešavanja problema (sporova, sukoba) u kome nepristrasna i neutralna treća strana (medijator/medijatorka, odnosno posrednik/posrednica) pomaže učesnicima u procesu medijacije/posredovanja da postignu sporazum koji je prihvatljiv za obe strane.

Posredovanje može da pomogne da se problem, nastao povređujućim ponašanjem, reši.

Posredovanje predstavlja najrasprostranjeniji oblik **restorativne pravde**. Restorativna pravda je **obnavljajuća pravda**, koja teži popravljaju/nadoknadi nastale štete i popravljaju narušenih međuljudskih odnosa, a ne odmazdi, kažnjavanju i represiji!

Posredovanje je uvek dobrovoljno! To znači:

- Za učešće u posredovanju potreban je **slobodan i informisan pristanak obe strane**.
- Učesnici/ce posredovanja treba da se saglase oko toga ko će voditi proces posredovanja i ni na koji način **ne mogu da budu primorani da prihvate posrednika/posrednicu**.
- Učesnici/ce posredovanja mogu **da odustanu od daljeg učešća** u bilo kom momentu.
- Učesnici/ce posredovanja **nisu dužni da prihvate rešenje koje za njih nije prihvatljivo**.

Cilj posredovanja u slučajevima diskriminacije je **razrešenje situacije koja je osnov pritužbe, zaustavljanje povređujućeg ponašanja i sprečavanje njegovog ponavljanja!**

Ukoliko su obe strane saglasne da se postupak medijacije, odnosno posredovanja sprovede:

- One sporazumno određuju posrednika/posrednicu iz registra posrednika, koji vodi Ministarstvo pravde, a koji je dostupan na njihovoj internet stranici <https://www.mpravde.gov.rs/intermediaries.php>. Posrednik/posrednica je nepristrasna i neutralna osoba u koju učesnici/ce u postupku imaju podjednako poverenja. Zadatak posrednika/posrednice je da pomogne učesnicima/cama u postupku da prepoznaju sopstvene potrebe i interese i pronađu najbolje moguće rešenje koje je prihvatljivo za obe strane.
- Postupak posredovanja se pokreće zaključenjem sporazuma o pristupanju posredovanju. Sporazum zaključuju strane i posrednik/posrednica u pisanoj formi. Ovim sporazumom potvrđuju izbor posrednika/posrednice, uređuju međusobna prava i obaveze u skladu sa načelima posredovanja, utvrđuju troškove posredovanja i druga pitanja od značaja za sprovođenje posredovanja.
- Na početku postupka posredovanja, posrednik/posrednica upoznaje strane sa ciljem posredovanja, ulogom posrednika, pravilima i troškovima postupka.
- Strane se slobodno sporazumevaju o načinu sprovođenja posredovanja.
- Posrednik/posrednica može da vodi zajedničke ili odvojene razgovore sa stranama, kao i da predloge i stavove jedne strane, uz njenu saglasnost prenese drugoj strani.
- Kada su strane u postupku posredovanja fizička lica, ona učestvuju lično. Učesnik/ca u postupku posredovanja može da ima punomoćnika/punomoćnicu (advokata/advokatkinju). On/ona može

učestvovati u postupku posredovanja uz stranu koju zastupa. Ali, važno je znati da se posredovanje neće sprovesti ukoliko je prisutan/prisutna samo punomoćnik/punomoćnica. Takođe, postupku posredovanja, uz saglasnost strana, mogu da prisustvuju i treća lica koja strane odrede.

- U postupku posredovanja javnost je isključena.
- Krajnji rok za okončanje postupka medijacije je 60 dana od trenutka njenog pokretanja u skladu sa zakonom kojim se uređuje postupak posredovanja.
- Informacije koje se iznesu tokom procesa medijacije su poverljive!

Postupak posredovanja okončava se:

- Zaključenjem sporazuma o rešavanju spora posredovanjem;
- Odlukom posrednika/posrednice da se postupak obustavlja, jer dalje vođenje postupka nije celishodno;
- Izjavom jedne strane da odustaje od daljeg sprovođenja postupka, osim u slučaju ako u postupku posredovanja učestvuje više strana, koje nakon odustanka jedne od strana odluče da nastave postupak posredovanja;
- Protekom roka od 60 dana od dana zaključenja sporazuma o pristupanju posredovanju, osim ukoliko se strane ne sporazumeju drugačije.

Sporazum o rešavanju spora putem posredovanja:

- Sadržinu sporazuma o rešavanju spora putem posredovanja određuju strane u postupku posredovanja;

- Sporazum se sačinjava u pisanoj formi i potpisuju ga posrednik/posrednica, strane u postupku posredovanja i punomoćnici koji prisustvuju posredovanju;
- Posrednik/posrednica učestvuje u sastavljanju i izradi sporazuma, ukoliko se strane u postupku saglase.

Ukoliko se strane ne saglase o sprovođenju posredovanja, kao i kada posredovanje ne dovede do sklapanja sporazuma ili je jedna od strana odustala od posredovanja tokom procesa, ili je posrednik/posrednica doneo/donela odluku da se postupak posredovanja obustavi, postupak pred Poverenikom se nastavlja, odnosno po pritužbi se postupa po uobičajenom postupku, koji je napred opisan.

KAKO SE OBRATITI POVERENIKU?

Poverenik za zaštitu ravnopravnosti nalazi se u ulici Bulevar kralja Aleksandra 84, u Beogradu. Ulaz u samu zgradu, kao i pristup kancelariji, prilagođeni su rampama i liftom osobama koje koriste invalidska kolica.

Radno vreme Poverenika je od **07:30 do 15:30, od ponedjeljka do petka**. Vikendom i državnim praznicima Poverenik za zaštitu ravnopravnosti ne radi.

Kontakt telefoni Poverenika za zaštitu ravnopravnosti su: 011 243 80 20 i 011 243 64 64

Adresa elektronske pošte:
poverenik@ravnopravnost.gov.rs

Povereniku možete pisati na adresu:
Poverenik za zaštitu ravnopravnosti

Bulevar kralja Aleksandra 84
11000 Beograd.

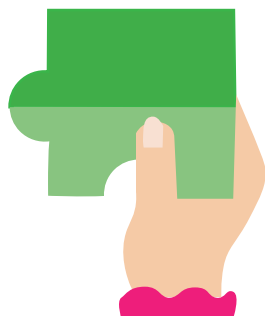
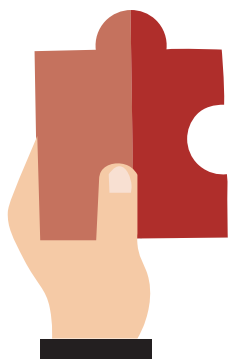
Kancelarija za prijem građana/građanki

Prijem građana/građanki u okviru kancelarije je ***od 07:30 do 15:30, od ponedjeljka do petka***. Neophodno je prethodno zakazati sastanak telefonom na brojeve: 011 243 80 20 ili 011 243 64 64.

Regionalna kancelarija Novi Pazar

Regionalna kancelarija Poverenika za zaštitu ravnopravnosti u Novom Pazaru nalazi se u ulici Kosančićeva bb. Pristup kancelariji prilagođen je osobama koje koriste invalidska kolica. Radno vreme je ***od 07:30 do 15:30***. Kontakt telefon je: 020 311 930.

Više informacija o Povereniku za zaštitu ravnopravnosti možete naći na internet stranici:
www.ravnopravnost.gov.rs.

ULOGA REPUBLIČKOG I POKRAJINSKOG ZAŠTITNIKA GRAĐANA U ZAŠTITI PRAVA ŽRTAVA RODNO ZASNOVANE DISKRIMINACIJE I NASILJA

Pored Poverenika za zaštitu ravnopravnosti, *zakonsku obavezu da se staraju o rodnoj ravnopravnosti imaju i Zaštitnik građana Republike Srbije i Pokrajinski zaštitnik građana – ombudsman*, pa su u okviru obe institucije ustanovljene funkcije *zamenika/zamenice za rodnu ravnopravnost!* Više informacija o tome šta su i šta rade ove dve nezavisne institucije možete videti niže.

Ukoliko naidete na prepreke prilikom obraćanja institucijama koje treba da Vas zaštite u slučaju povrede prava, odnosno, kada ste izloženi nekom obliku rodno zasnovanog nasilja, a procenjujete da nadležne institucije ne preduzimaju adekvatne mere da vas zaštite, možete da se obratite Zaštitniku građana ili Pokrajinskom ombudsmanu!

Više informacija o tome kako se i kada obraća ovim nezavisnim institucijama možete videti niže.

U najvećem broju slučajeva dovoljno je da Zaštitnik građana ili Pokrajinski zaštitnik građana samo pošalje obaveštenje da je otvoren postupak ispitivanja rada organa uprave, pa da taj organ sam proveri navode iz

pritužbe i ukoliko utvrdi propust, otkloni ga. U protivnom, zaštitnik građana daje svoje mišljenje i upućuje preporuke organu uprave (na primer, policijskoj upravi/stanici, centru za socijalni rad, zdravstvenoj ustanovi i slično) šta bi trebalo da se preduzme kako bi se povreda prava i nepravilnosti u radu otklonile.

U nastavku slede pojedini primeri situacija nezakonitog ili nesavesnog postupanja organa uprave, zbog kojih se može obratiti Zaštitniku građana ili Pokrajinskom zaštitniku građana:⁶

Primeri nesavesnog postupanja policijskih službenika ili postupanja koje nije u skladu sa policijskim ovlašćenjima, a radi se o slučajevima porodičnog ili drugih oblika rodno zasnovanog nasilja, zbog čega žrtva može pritužbom da se obrati republičkom ili pokrajinskom zaštitniku građana:

- Policijski službenici minimiziraju nasilje koje žena žrtva porodičnog nasilja trpi, tretiraju ga kao „međusobnu svađu“, „verbalni sukob“, „poljuljane međusobne odnose“, prebacuju na žrtvu odgovornost (na primer, za izbor partnera od koga trpi nasilje,

⁶ Za navođenje primera korišćeni su materijali dostupni na internet stranicama Zaštitnika građana i Pokrajinskog zaštitnika građana-ombudsmana, posebno: Preporuke koje je Zaštitnik građana Republike Srbije uputio nadležnim državnim organima u oblasti zaštite žrtava u slučajevima porodičnog i partnerskog nasilja nakon utvrđenih nepravilnosti u radu na zaštiti žrtava a postupajući po pritužbama i po sopstvenoj inicijativi. Dokument je dostupan na https://www.rodnaravnopravnost.rs/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=21&Itemid=26, stranici pristupljeno 23.9.2019.; Janković, S., Janča, D. (2010) *Rodno ravnopravne/ravnopravni – zaštitite svoja prava*. Beograd: Zaštitnik građana Republike Srbije; Novi Sad: Pokrajinski ombudsman.

za samo nasilje, da provocira nasilje svojim izgledom i slično).

- Policijski službenici nisu izricali hitne mere usled procene da rizik od nasilja ne postoji jer izvršilac i žrtva „žive na različitim adresama“.
- Policijski službenici nisu obavestili centar za socijalni rad o prijavama koje je žrtva ranije podnosila.
- Policijski službenici nisu izvršili proveru i prikupljanje svih činjenica, niti su u tom cilju uspostavili saradnju sa organom starateljstva (centrom za socijalni rad), već su aktivnosti ograničili na uzimanje izjava od prijavljenog i žrtve.
- Policijski službenici nisu podneli krivičnu prijavu zbog postojanja sumnje da je izvršeno krivično delo nasilje u porodici, zbog toga što je žrtva izjavila da odustaje od daljeg gonjenja.
- Policijski službenici nisu tretirali decu kao potencijalne žrtve nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja usled izlaganja traumatskim događajima nasilja oca nad majkom i nisu preduzimali aktivnosti i mere radi njihove zaštite.
- Policijski službenici nisu, u saradnji sa organom starateljstva i Upravom za izvršenje krivičnih sankcija, vršili procene rizika po žrtvu nasilja, po isteku zatvorske kazne dosuđene nasilniku, niti su planirali preventivne mere i mere zaštite žrtve od ponavljanja nasilja.
- Policijski službenici nisu obavestili upravu za izvršenje krivičnih sankcija o novoj prijavi nasilja koje je osuđeni izvršio tokom odsustva za vikend.

Primeri nesavesnog postupanja centra za socijalni rad ili postupanja koje nije u skladu sa ovlašćenjima centra za socijalni rad, a radi se o slučajevima po-

rodičnog ili drugih oblika rodno zasnovanog nasilja, zbog čega žrtva može pritužbom da se obrati republičkom ili pokrajinskom zaštitniku građana:

- Centar za socijalni rad nije razmenjivao sve informacije sa policijom o saznanjima o nasilju nad NN i njenom decom.
- Centar za socijalni rad nije ostvario adekvatnu saradnju sa drugim organima i ustanovama radi sprečavanja nasilja, obezbeđivanja zaštite žrtava i pružanja mera i usluga pomoći i podrške žrtvama.
- Centar za socijalni rad, uprkos proceni o postojanju nasilja i rizicima od ponavljanja nasilja nad NN i njenom decom, nije planirao usluge i mere zaštite i podrške žrtvi nasilja, niti je preduzimao mere iz nadležnosti organa starateljstva.
- Centar za socijalni rad nije decu u konkretnom slučaju tretirao kao žrtve nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja usled izlaganja traumatskim događajima porodičnog nasilja nad majkom.
- Centar za socijalni rad nije preduzimao mere iz nadležnosti organa starateljstva radi zaštite dece koja žive u porodici u kojoj ima nasilja.
- Centar za socijalni rad nije podnosio prijave za nasilje, isključivo zbog nesaglasnosti žrtve sa podnošenjem prijava, iako su nasilju bila izložena i deca.
- Centar za socijalni rad je vršio pritisak na majku da dozvoli viđanje dece sa ocem, iako je postojala privremena mera o zabrani svakog vida uznemiravanja nje i dece do pravnosnažnog okončanja postupka za zaštitu od nasilja po Porodičnom zakonu.
- Centar za socijalni rad je pokušao, svojim postupanjem i načinom izveštavanja nadležnih organa, da diskvalifikuje majku deteta i njeno roditeljstvo,

predstavljanjem majke deteta u isključivo negativnom kontekstu a oca deteta u isključivo pozitivnom, čime je organ starateljstva ispoljio nedozvoljenu neobjektivnost.

Primeri nesavesnog postupanja zdravstvenih ustanova ili postupanja koje nije u skladu sa njihovim ovlašćenjima, a radi se o slučajevima porodičnog ili drugih oblika rodno zasnovanog nasilja, zbog čega žrtva može pritužbom da se obrati republičkom ili pokrajinskom zaštitniku građana:

- Zdravstvena ustanova ne ostvaruje adekvatnu saradnju sa centrom za socijalni rad u procesu zaštite žena od nasilja u porodici i partnerskim odnosima.
- Zdravstvena ustanova ne obaveštava centar za socijalni rad i policiju o otpustu pacijenta koji je vršio nasilje u porodici i partnerskim odnosima ili je bio žrtva nasilja.
- Zdravstvena ustanova odbija da izvršava svoje obaveze u vezi sa zaštitom žena od nasilja u porodici i partnerskim odnosima, nalazeći da nije njena dužnost da u tom procesu učestvuje.

Važno je znati da Zaštitnik građana i Pokrajinski zaštitnik građana ne mogu neposredno da promene odluku državnih pokrajinskih organa, ali mogu da utiču na njihov rad i preporuče da se nezakonita odluka promeni ili da nadležni/e službenici/e postupaju zakonito i savesno, odnosno, prema svojim ovlašćenjima!

Zaštitnik građana i Pokrajinski zaštitnik građana su ustanovili praksu da u najdrastičnijim slučajevima nasilja u porodici, kada je došlo do pokušaja ubistva, ubistva i/ili samoubistva usled porodičnog nasilja, pokreću postupak kontrole zakonitosti i pravilnosti rada organa uprave, i to centara za socijalni rad i nadležne policijske uprave, po sopstvenoj inicijativi!

Zaštitnik građana je tokom 2018. godine uputio preporuke organima javne vlasti nakon što je u 30 ispitivanih slučajeva femicida, nasilja u porodici i partnerskim odnosima i zlostavljanja i zanemarivanja dece utvrdio brojne pojedinačne i sistemske propuste.⁷

U istom periodu, Pokrajinski zaštitnik građana je, na osnovu saznanja iz medijskih napisa o slučajevima ubistava u porodično-partnerskim odnosima, pokrenuo osam postupaka po sopstvenoj inicijativi obraćanjem nadležnim centrima za socijalni rad i policijskim upravama.⁸

U nastavku Vodiča date su informacije kada se, i na koji način, možete obratiti republičkom i pokrajinskom zaštitniku građana.

⁷ Redovan godišnji izveštaj Zaštitnika građana Republike Srbije za 2018. Dostupno na <https://www.ombudsman.rs/index.php/izvestaji/godisnji-izvestaji>, stranici pristupljeno 1.9.2019.

⁸ Redovan godišnji izveštaj Pokrajinskog zaštitnika građana-ombudsmana za 2018. Dostupno na <https://www.ombudsmanapv.org/riv/index.php/dokumenti/godisnji-izvestaj/2142-godisnji-izvestaj-2018.html>, stranici pristupljeno 1.9.2019.

ZAŠTITNIK GRAĐANA REPUBLIKE SRBIJE

ŠTA JE I ŠTA RADI ZAŠTITNIK GRAĐANA?

Zaštitnik građana je *samostalan i nezavisan državni organ*, koji se stara o zaštiti i unapređenju ljudskih i manjinskih prava i sloboda i kontroliše rad organa javne vlasti.

Zaštitnik građana *štiti prava građana i građanki* tako što, po pritužbi građana ili sopstvenoj inicijativi, *u posebnom postupku kontroliše zakonitost i pravilnost rada organa uprave*.

To se odnosi na rad organa državne uprave, državnog pravobranioca, organa, organizacija, preduzeća i ustanova koje vrše javna ovlašćenja (na primer: centri za socijalni rad, policijske uprave, zdravstvene ustanove, lokalne samouprave, autonomne pokrajine i slično). Dakle, utvrđuje se da li je organ uprave postupao ili postupao prema građanima u skladu sa zakonima i drugim propisima Republike Srbije ili načelima rada dobre uprave.

Međutim, važno je znati da Zaštitnik građana *nema nadležnost da kontroliše rad Narodne skupštine, predsednika Republike, Vlade, Ustavnog suda, sudova i javnih tužilaštava*. Zaštitnik građana neće postupati po pritužbi na rad nekog od navedenih organa, odnosno, istu će odbaciti o čemu je dužan da obavesti podnosioca pritužbe!

Osim pokretanja i vođenja postupka, Zaštitnik građana može *da posreduje, daje savete i mišljenja i utiče na unapređenje rada organa uprave i zaštite ljudskih sloboda i prava*. Tako Zaštitnik građana deluje *preventivno* (sprečava buduće slučajeve kršenja prava) i *edukativno* (obrazuje građane, ali i zaposlene u organima uprave o ljudskim pravima i njihovoj zaštiti).

Zaštitnik građana *ima pravo predlaganja zakona iz svoje nadležnosti*. Zaštitnik građana je ovlašćen da Vladi odnosno Skupštini podnese inicijativu za izmenu ili dopunu zakona i drugih propisa i opštih akata, ako smatra da do povrede prava građana dolazi zbog nedostataka u propisima, kao i da inicira donošenje novih zakona, drugih propisa i opštih akata, kada smatra da je to od značaja za ostvarivanje i zaštitu prava građana.

KO MOŽE DA PODNESE PRITUŽBU ZAŠTITNIKU GRAĐANA?

Zaštitnik građana postupa *po pritužbama* i *po sopstvenoj inicijativi*.

Pritužbu može da podnese svako *fizičko ili pravno, domaće ili strano lice* koje smatra da su mu aktom, radnjom ili nečinjenjem organa uprave povređena prava, a nakon što je iskoristilo sva pravna sredstva, odnosno nakon što je pokušalo da svoja prava zaštititi ili ostvari u odgovarajućem pravnom postupku.

U načelu, Zaštitniku građana se mogu obratiti građani koji su već pokušali da ostvare, odnosno, zaštite svoja prava u sudskim ili upravnim postupcima. Međutim, Za-

štitnik građana može odlučiti da pokrene postupak i u situacijama kada nisu iskorišćeni svi pravni lekovi, i to ako bi podnosiocu pritužbe bila naneta nenadoknadi-va šteta ili ako se pritužba odnosi na povredu principa dobre uprave, posebno nekorektan odnos organa uprave prema podnosiocu pritužbe, neblagovremen rad ili druga kršenja pravila etičkog ponašanja zaposlenih u organima uprave.

Ako se radi o povredi prava deteta, *pritužbu u ime maloletnog lica može podneti njegov roditelj, odnosno zakonski zastupnik/zastupnica.*

Ako se radi o povredi prava pravnog lica, *pritužbu može podneti lice ovlašćeno za zastupanje tog pravnog lica.*

Lica lišena slobode imaju pravo da podnesu pritužbu Zaštitniku građana.

Zaštitnik građana može postupiti i po sopstvenoj inicijativi kada na osnovu sopstvenog saznanja ili saznanja dobijenih iz drugih izvora, uključujući, ali samo izuzetno, i anonimne pritužbe, oceni da je aktom, radnjom ili nečinjenjem organa uprave došlo do povrede ljudskih sloboda ili prava.

KAKO SE PODNOSI PRITUŽBA ZAŠTITNIKU GRAĐANA I ŠTA ONA SADRŽI?

Po pravilu, *pritužbom se obraća Zaštitniku građana tek pošto je pokušano ostvarivanje prava ili zaštite u odgovarajućem pravnom postupku.*

Pritužba se podnosi *u pisanoj formi* (pritužilac podnosi pritužbu Zaštitniku građana lično ili preko ovlašćenog

lica poštom, elektronskom poštom ili predajom na pisarnici) ili *se predaje na zapisnik* (usmeno) uz pomoć zaposlenih u Službi zaštitnika.

Lica lišena slobode imaju pravo da pritužbu podnesu u zapečaćenoj koverti. U svim ustanovama u kojima se nalaze lica lišena slobode moraju se na vidan i javan način obezbediti odgovarajuće kovertе, o čemu se staraju uprave ovih ustanova, kao i ministarstvo nadležno za poslove pravde.

Pritužba se može podneti *najkasnije u roku od jedne godine od dana kada je izvršena povredа prava građana*, odnosno od poslednjeg postupanja ili nepostupanja organa uprave u vezi sa učinjenom povredom prava građana.

Podneta pritužba treba da bude *jasna, jednostavno i sažeto napisana*, i mora da sadrži:

- Ime, prezime i adresu podnosioca pritužbe;
- Naziv organa na čiji rad se pritužba podnosi;
- Opis povrede prava i činjenice koje to potkrepljuju, razlog za podnošenje pritužbe;
- Dokaze o preduzetim i iskorišćenim pravnim sredstvima.

Obrazac pritužbe dostupan je na sprskom, albanskom, bosanskom, bugarskom, hrvatskom, mađarskom, romskom, rumunskom, rusinskom, slovačkom i ukrajinskom jeziku na sledećem linku <https://www.ombudsman.rs/index.php/pritužba>. Takođe, na istom linku može se naći obrazac pritužbe na farski, paštunski, udurčki i arapskom jeziku.

Zaštitnik građana je dužan da postupi po svakoj pritužbi osim u sledećim situacijama:

- Ako predmet na koji se odnosi pritužba ne spada u nadležnost Zaštitnika građana;
- Ako je pritužba podneta nakon isteka roka za podnošenje (nablagovremena pritužba);
- Ako je pritužba podneta pre upotrebe svih raspoloživih pravnih sredstava;
- Ako je pritužba anonimna;
- Ako pritužba ne sadrži potrebne podatke za postupanje, a podnosilac/podnositeljka nedostatak ne otkloni ni u naknadnom roku određenom za dopunu pritužbe, niti se obrati službi Zaštitnika građana za stručnu pomoć u otklanjanju nedostatka.

Ako zbog nekog od navedenih razloga nema osnova za postupanje Zaštitnika građana, Zaštitnik građana će odbaciti pritužbu, o čemu je dužan da obavesti podnosioca/podnositeljku, uz navođenje razloga za odbacivanje.

***KAKO TEČE POSTUPAK
KOD ZAŠTITNIKA GRAĐANA?***

Postupak pred Zaštitnikom građana je ***besplatan***.

Zaštitnik građana nije ovlašćen da pruža besplatnu pravnu pomoć, da piše drugim organima u ime lica koje je podnelo pritužbu niti da to lice zastupa!

Ako, na osnovu podataka i okolnosti koje su iznete u pritužbi, Zaštitnik građana oceni da je moguće da postoji propust u radu organa i organizacija koje vrše jav-

na ovlašćenja, on će, u postupku kontrole pravilnosti i zakonitosti rada datog organa, nepristrasno utvrditi sve činjenice i okolnosti i doneti svoj sud o tome da li su prava lica koje je podnelo pritužbu prekršena.

O pokretanju i završetku postupka, Zaštitnik građana obaveštava podnosioca/podnositeljku pritužbe, kao i organ uprave protiv kojeg je podneta pritužba.

Zaštitnik građana će pažljivo razmotriti sve pribavljene dokaze i činjenice na osnovu kojih utvrđuje opravdanost pritužbe. Na osnovu toga, on može: *obavestiti podnosioca/podnositeljku pritužbe da je pritužba neosnovana* ili *može utvrditi da su postojali nedostaci u radu organa uprave*.

Ako nađe da su postojali nedostaci u radu organa uprave:

- Zaštitnik građana će uputiti preporuku organu uprave o tome kako bi trebalo da se ukloni uočeni nedostatak.
- Organ uprave je dužan da, najkasnije u roku od 60 dana od dana dobijanja preporuke, obavesti Zaštitnika građana o tome da li je postupio po preporuci i otklonio nedostatak.
- Ukoliko organ uprave nije postupio po datoj preporuci dužan je da obavesti Zaštitnika građana o razlozima zbog kojih to nije učinio.
- Ako organ uprave ne postupi po preporuci, Zaštitnik građana može o tome da obavesti javnost, Skupštinu i Vladu, a može i da preporuči utvrđivanje odgovornosti funkcionera koji rukovodi organom uprave.

Može se dogoditi da organ protiv kojeg je podneta pritužba sam otkloni nedostatke! U tom slučaju, Zaštitnik građana će o tome obavestiti podnosioca/podnositelj-

ku pritužbe i ostaviti rok od 15 dana da se izjasni da li je takvim postupkom zadovoljan/zadovoljna.

Ako podnosilac/podnositeljka pritužbe odgovori da je zadovoljan/zadovoljna načinom na koji je otklonjen nedostatak, kao i ako podnosilac/podnositeljka pritužbe uopšte ne odgovori u ostavljenom roku, Zaštitnik građana će obustaviti postupak.

Preporuke, stavovi i mišljenja Zaštitnika građana nisu pravno obavezujući! Posao Zaštitnika građana nije da prinudi, već da snagom argumenata, ali i institucionalnim i ličnim autoritetom, uveri u neophodnost otklanjanja propusta i unapređivanja načina rada.

KAKO SE OBRATITI ZAŠTITNIKU GRAĐANA?

Zaštitnik građana se nalazi na adresi: Deligradska 16, 11000 Beograd.

Prijem stranaka

Prijem stranaka vrši se u kancelariji Zaštitnika građana, na napred navedenoj adresi, ***svakog radnog dana od 9:00 do 16:00 časova.***

Kontakt telefon Zaštinika građana: 011/2068100

Dežurni mobilni telefon: 064/8768505 (radnim danima od 17:00 do 22:00; neradnim danima od 09:00 do 20:00 časova).

Adresa elektronske pošte:

zastitnik@zastitnik.rs; kabinet@zastitnik.rs

Lokalne kancelarije Zaštitnika građana

Bujanovac

Karađorđev trg BB, 17520 Bujanovac

Telefon: 017/653047

Radno vreme: ponedeljak i utorak 08:30-16:30 časova

Preševo

Zgrada koordinacionog tela, Save Kovačevića 12,
17523 Preševo

Telefon: 017/669103

Radno vreme: sreda i četvrtak 08:30-16:30 časova

Medveđa

Kulturni centar, Jablanička 63, 16420 Medveđa

Telefon: 016/892109

Radno vreme: petak 08:30-16:30 časova

Više informacija o Zaštitniku građana možete naći na
internet stranici www.ombudsman.rs.

POKRAJINSKI ZAŠTITNIK GRAĐANA-OMBUDSMAN

ŠTA JE I ŠTA RADI POKRAJINSKI ZAŠTITNIK GRAĐANA?

Pokrajinski zaštitnik građana – ombudsman je *samo-stalan i nezavisan organ AP Vojvodine*.

Pokrajinski zaštitnik građana *vrši nadzor* nad radom pokrajinskih organa uprave, javnih preduzeća i ustanova koje vrše upravna i javna ovlašćenja, a čiji je osnivač AP Vojvodina.

Pokrajinski zaštitnik građana *štiti prava građana* posebno od povreda učinjenih nezakonitim, neefikasnim i necelishodnim postupanjem organa uprave, kao i organa gradske i opštinske uprave u vršenju poslova koje im je poverila AP Vojvodina.

U cilju zaštite ljudskih prava Pokrajinski zaštitnik građana – ombudsman prima i ispituje pritužbe koje se odnose na povredu ljudskih prava, nadzire primenu propisa, kontroliše zakonitost, celishodnost i efikasnost postupanja organa uprave i istražuje njihov rad.

KO MOŽE DA PODNESE PRITUŽBU POKRAJINSKOM ZAŠTITNIKU GRAĐANA?

Pokrajinski zaštitnik građana postupa *po pritužbama i po sopstvenoj inicijativi*.

Pokrajinskom zaštitniku građana se pritužbom može obratiti *svako ko smatra da mu je aktom ili radnjom organa uprave povređeno neko ljudsko pravo.*

Pokrajinskom zaštitniku građana može se obratiti i *naslednik/naslednica, staratelj/starateljka ili punomoćnik/punomoćnica lica čije je pravo povređeno.*

U ime lica koje smatra da su mu ljudska prava povređena može se obratiti i *udruženje građana ili neka druga organizacija*, ali samo iz pisanu saglasnost lica koje smatra da mu je neko pravo povređeno.

Pokrajinski zaštitnik građana može izuzetno da postupa i *po sopstvenoj inicijativi* ako, na osnovu saznanja i drugih izvora, oceni da je verovatno da postoji ili je postojala povreda ljudskih prava od strane organa uprave.

KAKO SE PODNOSI PRITUŽBA POKRAJINSKOM ZAŠTITNIKU GRAĐANA?

Uslov za pokretanje postupka pred Pokrajinskim zaštitnikom građana je da je podnosilac/podnositeljka pre podnošenja pritužbe pokušao/pokušala da zaštiti svoja prava u odgovarajućem pravnom postupku i da su iscrpljena sva pravna sredstva, odnosno da ne postoji više ni jedno pravno sredstvo koje bi moglo da se iskoristi u cilju otklanjanja povrede na koju podnosilac/podnositeljka ukazuje.

Pritužba se, po pravilu, podnosi u pisanom obliku, putem pošte, elektronske pošte ili onlajn putem sajta Pokrajinskog zaštitnika građana. Kontakt podaci za dostavljanje pritužbe dati su niže. Za podnošenje pritužbe ne plaća se taksa niti bilo kakva druga naknada.

Izuzetno, pritužba može da se izjavi i usmeno na zapisnik u kancelariji Pokrajinskog zaštitnika građana (adresa kancelarije Pokrajinskog zaštitnika građana data je niže).

Podneta pritužba treba da bude *jasna, jednostavno i sažeto napisana*, i mora da sadrži:

- Naziv organa na čiji se rad pritužba odnosi;
- Opis povrede prava, činjenice i dokaze koji to potkrepljuju;
- Podatke o tome koja su pravna sredstva iskorišćena i
- Podatke o podnosiocu/podnositeljki pritužbe (ime, prezime, adresa).

Pritužba se može podneti na srpskom jeziku, kao i na ostalim jezicima koji su u službenoj upotrebi i na engleskom jeziku.

Obrazac pritužbe se može preuzeti na <https://www.ombudsmanapv.org/riv/index.php/obratite-nam-se.html>.

Pritužba se može podneti i online, preko sajta Pokrajinskog zaštitnika građana na <https://www.ombudsmanapv.org/riv/index.php/kontakt.html>.

Pritužba se može podneti *u roku od jedne godine od dana učinjene povrede, nepravilnosti ili od donošenja poslednjeg akta u spornoj stvari!*

KAKO TEČE POSTUPAK KOD POKRAJINSKOG ZAŠTITNIKA GRAĐANA?

Nakon što se podnese pritužba, saradnici/saradnice u Stručnoj službi Pokrajinskog zaštitnika građana će pr-

vo utvrditi *da li je postupanje po pritužbi u nadležnosti Pokrajinskog zaštitnika građana* i da li je *pritužba podneta blagovremeno*, tj. u roku od jedne godine od dana učinjene povrede, nepravilnosti ili od donošenja poslednjeg akta u spornoj stvari.

Ukoliko su navedeni uslovi ispunjeni, Pokrajinski zaštitnik građana postupa po pritužbi. Formira se predmet, a Pokrajinski zaštitnik građana obaveštava o pokretanju postupka podnosioca/podnositeljku pritužbe i organ uprave na čiji se rad pritužba odnosi.

Podnosilac/podnositeljka pritužbe se obaveštava u roku od 30 dana o radnjama koje će Pokrajinski zaštitnik građana preduzeti.

Podnosilac/podnositeljka pritužbe može da traži da Pokrajinski zaštitnik građana sačuva tajnost njegovih/njenih ličnih podataka. Ukoliko je to slučaj, Pokrajinski zaštitnik građana je dužan da to učini, dakle, da organu uprave na čiji rad se pritužba odnosi ne otkrije lične podatke podnosioca/podnositeljke pritužbe.

Postupajući po pritužbi, Pokrajinski zaštitnik građana zahteva od organa uprave na čiji rad se pritužba odnosi da se u roku od 15 dana izjasni o navodima iz pritužbe.

Tokom trajanja postupka Pokrajinski zaštitnik građana može pozvati na razgovor i uzimati usmene ili pisane izjave i dodatna pojašnjenja od svih lica zaposlenih u organu uprave na čiji rad se pritužba odnosi, potom, od podnosioca pritužbe, svedoka, veštaka i drugih građana koji raspolazu informacijama o okolnostima slučaja. Pokrajinski zaštitnik građana preduzima i druge radnje u cilju utvrđivanja da li je do povrede prava podnosioca pritužbe došlo ili ne.

Ako se utvrdi da je organ imao propusta i nepravilnosti u radu, Pokrajinski zaštitnik građana će to konstatovati i organu uputiti *mišljenje, predlog ili preporuku* o tome na koji način da otkloni nepravilnost u radu, odnosno njene posledice. O upućenoj preporuci Pokrajinski zaštitnik građana obaveštava i podnosioca/podnositeljku pritužbe.

Organ uprave je dužan da u roku od 15 dana obavesti ombudsmana o merama koje su preduzete.

Ako organ uprave ne postupi po preporuci, Pokrajinski zaštitnik građana može o tome da obavesti javnost, neposredno viši organ, Skupštinu AP Vojvodine, Pokrajinsku vladu odnosno opštinsko/gradsko veće.

Ako organ uprave protiv kojeg je podneta pritužba sam otkloni nedostatke u toku postupka, Pokrajinski zaštitnik građana će o tome obavestiti podnosioca/ podnositeljku pritužbe i *obustaviti postupak*.

Ako se utvrdi da u konkretnom slučaju nema povrede ljudskih prava, niti nepravilnog postupanja organa, Pokrajinski zaštitnik građana će *obustaviti postupak*.

O obustavi postupka, iz napred navedenih razloga, Pokrajinski zaštitnik građana obaveštava podnosioca/ podnositeljku pritužbe i organ uprave na čije se postupanje pritužba odnosila.

Ukoliko predmet pritužbe nije u nadležnosti Pokrajinskog zaštitnika građana ili je pritužba podneta nakon isteka roka od jedne godine od dana učinjene povrede, nepravilnosti ili od donošenja poslednjeg akta u spornoj stvari, *pritužba će se odbaciti*. Podnosilac/podnositeljka pritužbe će u tom slučaju dobiti pravni savet o drugim mogućnostima za ostvarivanje zaštite prava.

Postupak pred Pokrajinskim zaštitnikom građana je *besplatan* i *poverljiv*.

Važno je znati da Pokrajinski zaštitnik građana:

- Ne pruža pravnu pomoć građanima/građankama u vidu sastavljanja podnesaka ili zastupanja (pred sudom ili nekim od organa uprave)!
- Ne postupa po pritužbama na rad organa pravosuđa!
- Ne postupa, po pravilu, po pritužbama na rad poslodavca i ne rešava pitanja iz domena radnopravnih odnosa!
- Ne postupa kada građani/građanke imaju problema sa drugim građanima!

KAKO SE OBRATITI POKRAJINSKOM ZAŠTITNIKU GRAĐANA?

Pokrajinski zaštitnik građana se nalazi na adresi: Bulevar Mihajla Pupina 25, 21000 Novi Sad.

Kontakt telefoni Pokrajinskog zaštitnika građana su: 021/4874144, 021/557727

Adresa elektronske pošte: office@ombudsmanapv.org

Više informacija o Pokrajinskom zaštitniku građana-ombudsmanu možete naći na internet stranici www.ombudsmanapv.org.

SLUŽBA VDS INFO I PODRŠKA ŽRTVAMA

Ukoliko su Vam potrebne dodatne informacije
pozovite Viktimološko društvo Srbije
Službu *VDS info i podrška žrtvama*
011 630 30 22 i 065 548 64 21

Pišite nam na E-mail: vdsrbija@gmail.com
Posetite našu internet stranicu www.vds.org.rs

Služba *VDS info i podrška žrtvama* je opšta služba za žrtve kriminaliteta, koja pruža pomoć i podršku svim žrtvama kriminaliteta, ženama i muškarcima, pripadnicima svih etničkih grupa, nezavisno od bilo kog ličnog svojstva (LGBT, bolesni, osobe s invaliditetom i slično).

Pomoć i podrška se pružaju kako direktnim žrtvama, tako i članovima porodice direktnih žrtava i drugim licima posredno povređenim kriminalnim ponašanjem. Takođe, pomoć i podrška se pružaju žrtvama koje se pojavljuju na sudu kao svedoci ili u nekoj drugoj ulozi, kao i žrtvama nasilja koje su u zatvoru, bivšim, budućim i sadašnjim zatvorenicima i to vezano za njihova prava i povređivanje koje su doživeli ili još uvek trpe.

Žrtvama se pružaju:

- Emotivna podrška (osnaživanje, razumevanje, poverenje);
- Informacije:

- O psihološkim reakcijama i dinamici oporavka,
- Praktične informacije za ponovno uspostavljanje životnih tokova posle traumatičnog događaja,
- Informacije o pravima žrtava i načinima na koje mogu da ih ostvare,
- Informacije o mogućnostima korišćenja restorativnih pristupa, posebno medijacije i drugih načina mirnog rešavanja problema i slično;
- Upućivanje na specijalizovane službe i organizacije ili pojedince u Beogradu i Srbiji u zavisnosti od konkretnih potreba;
- Podrška na sudu, u kontaktima sa državnim institucijama i u procesu medijacije.

**Svi vidovi pomoći i podrške za žrtve
su besplatni!**

Na prostoru Srbije postoje i druge organizacije i institucije koje pružaju pomoć i podršku žrtvama. Njihove kontakt podatke možete naći u interaktivnoj mapi organizacija, službi i institucija koja je dostupna na <http://www.interaktivnamapa.rs/>.

KORIŠĆENA LITERATURA

Ćopić, S. (2016) *Rodna ravnopravnost u Srbiji: stanje i perspektive*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.

Jarić, N., Radović, N. (2011) *Rečnik rodne ravnopravnosti*. Beograd: Uprava za rodnu ravnopravnost, Ministarstvo rada i socijalne politike RS.

Janković, S., Janča, D. (2010) *Rodno ravnopravne/ravnopravni – zaštitite svoja prava*. Beograd: Zaštitnik građana Republike Srbije; Novi Sad: Pokrajinski ombudsman.

Konstantinović-Vilić, S., Petrušić, N., Žunić, N., Vilić, V., Beker, K. Janjić, B., Mirkov, M., Kojić, S. (2019) *Istraživanje društveni i institucionalni odgovor na femicid u Srbiji*, preliminarni rezultati, dostupno na https://www.femplatz.org/library/publications/2019-06_Femicid_-_preliminarni_rezultati.pdf, stranici pristupljeno 23.9.2019.

Lacmanović, V. (2019) Femicid u Srbiji: potraga za podacima, odgovorom institucija i medijska slika, *Annales - Series Historia et Sociologia*, vol. br. 1, str. 39-54.

Mršević, Z. (2013) Femicid, *Politika i pravo*, god. 6, br. 1: 51-52.

Nikolić V., Nikolić J. (2014) *Sprovođenje antidiskriminacione politike u Srbiji: priručnik za policijske službenike* (neobjavljeno).

OEBS (2019) *Dobrobit i bezbednost žena, Srbija – osnovni izveštaj*. Beograd: OEBS.

Perišić-Pavlović, N. (2009) *Diskriminacija žena na radnom mestu – Priručnik za potrebe inspekcije rada*. Beograd: Uprava za rodnu ravnopravnost, Ministarstvo rada i socijalne politike RS.

Petrušić, N., Beker, K. (2012) *Praktikum za zaštitu od diskriminacije*. Beograd: Partneri za demokratske promene Srbija i Centar za alternativno rešavanje sukoba.

Redovan godišnji izveštaj Pokrajinskog zaštitnika građana-ombudsmana za 2018. Dostupno na <https://www.ombudsmanapv.org/riv/index.php/dokumenti/godisnji-izvestaj/2142-godisnji-izvestaj-2018.html>, stranici pristupljeno 1.9.2019.

Redovan godišnji izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2018. Dostupno na <http://ravnopravnost.gov.rs/izvestaji/>, stranici pristupljeno 1.9.2019.

Redovan godišnji izveštaj Zaštitnika građana Republike Srbije za 2018. Dostupno na <https://www.ombudsman.rs/index.php/izvestaji/godisnji-izvestaji>, stranici pristupljeno 1.9.2019.

Republički zavod za statistiku (2017) *Žene i muškarci u Republici Srbiji*. Beograd: Republički zavod za statistiku.

Simeunović-Patić, B., Jovanović, S. (2013) *Žene žrtve ubistva u partnerskom odnosu*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

342.726-058.6-055.2(497.11)(036)

351.941(497.11)(036)

VODIČ kroz postupke za zaštitu prava žrtava rodno zasnovane diskriminacije i nasilja pred nezavisnim telima u Srbiji / [priredili Sanja Ćopić ... [et al.]]. – Beograd : Viktimološko društvo Srbije : "Prometej", 2019 (Beograd : "Prometej"). – 70 str. : ilustr. ; 20 cm

"Ova publikacija je nastala u okviru UN Women projekta 'Zaustavljanje nasilja nad ženama: primena normi, promena svesti ... '" --> kolofon. – Tiraž 300. – Napomene i bibliografske reference uz tekst. – Bibliografija: str. 69-70.

ISBN 978-86-87971-86-8 ("Prometej")

1. Ћопић, Сања, 1973- [приређивач, сакупљач]

а) Жртве насиља -- Жене -- Правна заштита -- Србија -- Водичи
б) Омбудсман -- Србија -- Водичи

COBISS.SR-ID 280574732